

การประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ ๔
The 4th National and International Conference, 2024

เนื่องในวาระครบรอบวันสถาปนา ๔๐ ปี วิทยาเขตเชียงใหม่
On the occasion of 40 Years Anniversary, Chiang Mai Campus

ภูมิพลังสร้างสรรค์ และพุทธนวัตกรรมในสังคมร่วมสมัย

Soft Power and Buddhist Innovations
for Contemporary Society

SBCS

วันที่ ๒๓-๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๗
Date: 23rd – 24th August 2024

ณ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

At Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

PaMiang Sub-district, Doisaket District, Chiang Mai, Thailand

มรดกทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาในวัดพระธาตุลำปางหลวง:

เอกลักษณ์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

Architectural Heritage Lanna Temple in Wat Phra That Lampang

Luang: Uniqueness of Local Wisdom

อำนาจ ขัดวิชัย, ปฏิวเรธ เสาร์คง, รุ่งทิพย์ กล้าหาญ, กิตติ ขวัญนาค
Amnat Khadvichai, Patiwet Saokong, Rungtip Krahan, Kitt Khwannak

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

จันทร์สม์ ตาปูลิง

Chandras Tapuling

วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

Lamphun Buddhist College

Email: kingkong_emmi@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งเน้นการศึกษา “มรดกทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาในวัดพระธาตุลำปางหลวง” ที่สะท้อนเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของช่างล้านนา วิหารล้านนาในวัดพระธาตุลำปางหลวงเป็นตัวอย่างที่โดดเด่นของพุทธสถาปัตยกรรมที่ผสมผสานความงดงามและความศรัทธาเข้าไว้ด้วยกัน ตัววิหารถูกออกแบบให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการบำเพ็ญสมณธรรมของพระสงฆ์ ด้วยการใช้แสงธรรมชาติและการจัดวางพื้นที่ที่เป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ยังสะท้อนสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์และสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นจุดเด่นของสถาปัตยกรรมล้านนา

บทความยังอธิบายถึงความสำคัญของวิหารล้านนาในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของวัด ซึ่งได้รับการบูรณะอย่างต่อเนื่องตลอดประวัติศาสตร์ ทำให้วิหารนี้ยังคงมีความสมบูรณ์ทั้งในแง่ประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการคิดและการสร้างสรรค์ของช่างล้านนาในแต่ละยุคสมัย ซึ่งยังคงมีอิทธิพลต่อการออกแบบและการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในปัจจุบัน

คำสำคัญ: มรดกทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา, วัดพระธาตุลำปางหลวง, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

This article focuses on the study of the “Architectural Heritage of Lanna Temples at Wat Phra That Lampang Luang,” which reflects the unique identity and local wisdom of Lanna artisans. The Lanna temple at Wat Phra That Lampang Luang serves as a prominent example of Buddhist architecture that blends beauty with devotion. The temple was designed to be an ideal place for monks to practice their ascetic duties, utilizing natural light and distinctive spatial arrangements. Additionally, it embodies the aesthetic principles and harmonious environment, which are hallmark features of Lanna architecture.

The article also discusses the significance of the Lanna temple as the central structure of the temple complex, which has been continuously restored throughout history. This ongoing restoration has preserved the temple’s integrity in terms of both historical and architectural value. Moreover, it highlights the thought processes and creative approaches of Lanna artisans throughout different eras, which continue to influence modern architectural design and conservation practices.

Keywords: Lanna temple architectural heritage, Wat Phra That Lampang Luang, local wisdom

บทนำ

เมืองลำปางเป็นเมืองที่มีบทบาทและความสำคัญต่อล้านนามาแต่อดีต มีประวัติความเป็นมาร่วมสมัยกับแคว้นหริภุญไชยแต่ครั้งพระนางจามเทวีได้เสด็จมาครองราชสมบัติในราวพุทธศตวรรษที่ 13 (ศักราช รัตนชัย, 2518: 22) ด้วยประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องมาอย่างยาวนานทำให้จังหวัดลำปาง ปรากฏหลักฐานทางสถาปัตยกรรมอย่างต่อเนื่อง ส่วนมากมักเกี่ยวเนื่องในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ เจดีย์ วิหาร และ อุโบสถ โดยอาคารที่มีลักษณะโดดเด่นมากที่สุดในจังหวัดลำปางคือ วิหาร เพราะความที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจึงมีการเรียกวินิจฉัยกันว่า “วิหารสกุลช่างลำปาง” (สามารถ สิริเวชพันธ์, ม.ป.ป: 90-92) งานช่างจะมีลักษณะเด่นคือ เปิดโล่งตลอดอาคารแต่จะปิดทึบเฉพาะห้องหลังพระประธานเท่านั้น เรียกว่า “วิหารโถง” ดังเช่น วิหารหลวง วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง, วิหารจามเทวี วัดปงยางคก เป็นต้น สันนิษฐาน

ว่าวิหารกลุ่มนี้น่าจะสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 21-23 (สุรพล ดำริห์กุล, 2540: 95-96) ทำให้เป็นแบบอย่างการก่อสร้างวิหารในเวลาต่อมา ซึ่งมีการพัฒนาให้เป็นวิหารที่มีลักษณะปิดทึบ โดยมีการพัฒนาในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 23 -24 (วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, 2540: 75) ดังนั้น กลุ่มวิหารในจังหวัดลำปางจึงสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21-24 โดยมีวัดพระธาตุลำปางหลวง ตั้งอยู่ที่ตำบลปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปางเป็นวัดที่เก่าแก่คู่บ้านคู่มืองของคนในจังหวัดลำปาง ได้รับการประกาศการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 52 ตอนที่ 75 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 ประวัติความเป็นมาของวัด ตามตำนานวัดพระธาตุลำปางหลวงกล่าวว่า เป็นวัดสำคัญที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าซึ่งมีมาตั้งแต่ครั้งก่อนสมัยพระนางจามเทวี (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13) และในรัชสมัยพระนางจามเทวี พระองค์ได้ทรงโปรดให้ปฏิสังขรณ์วัดนี้ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเสด็จเยือนมณฑลพายัพ เมื่อ พ.ศ. 2488 ซึ่งในครั้งนั้นทรงได้พระราชนิพนธ์ลิลิตพายัพ กล่าวถึงวัดพระธาตุลำปางหลวง อาคารพุทธสถานและสิ่งสำคัญในวัด วัดพระธาตุลำปางหลวงตั้งอยู่บนเนินดินขนาดใหญ่ เขตพุทธาวาสมีศาลาบาตรปิดล้อมมั่นคง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมต่าง ๆ ในวัดได้เป็นแบบอย่างแก่พุทธสถานอื่น ๆ ของลำปาง สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมในได้รับการปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21- 25

วัดพระธาตุลำปางหลวง ภายในประดิษฐานพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่ อาคารก่ออิฐถือปูนพุทธศิลป์แบบศิลปะเชียงแสน และที่สำคัญยังปรากฏเงาพระธาตุภายในวิหารอีกด้วย วิหารน้ำแต้มวิหารนี้ด้านขวามือเมื่อหันหน้าเข้าหาวิหารหลวง โดยวิหารแห่งนี้เรียกอีกชื่อหนึ่งว่าวิหารภาพเขียนสี (“แต้ม” แปลว่าภาพเขียน) สร้างเมื่อ พ.ศ. 2044 เป็นวิหารเปิดโล่งที่เก่าแก่ที่สุดหลังหนึ่งในภาคเหนือ และคงรูปแบบของสถาปัตยกรรมไทยที่งดงาม เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง 1.25 เมตรสูง 1.25 เมตร ภายในไม่มีฝ้าเพดาน กำแพงด้านพระประธานเขียนภาพลายทองบนพื้นรักแดง มีภาพจิตรกรรมศิลปะล้านนาบนแผงไม้คอสองที่กล่าวกันว่าเก่าแก่ที่สุดและหลงเหลือเพียงแห่งเดียวในเมืองไทยอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21 ลงมาแต่ปัจจุบันภาพเขียนลบเลือนไปมากแล้วก็ตาม ชุมพระบาทเป็นชุมชนที่สร้างครอบพระพุทธรูปไว้ ฐานก่อขึ้นเป็นชั้นคล้ายฐานเจดีย์สร้างเมื่อ พ.ศ. 1992 ภายในจะมองเห็นแสงทักเหปรากฏเป็นเงาพระธาตุและพระวิหาร ในด้านมุมกลับแต่ที่นี้มีข้อห้ามไม่ให้ผู้หญิงขึ้นกุฏิพระแก้ว เป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกต ซึ่งไม่ปรากฏตำนานการสร้างมีการประมาณอายุของที่นี่ไม่น่าจะต่ำกว่า 400 ปีมาแล้ว วิหารพระเจ้าศิลาเป็นที่ประดิษฐานพระเจ้าศิลาซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่เก่าแก่ที่สุดในกรุงละโว้เมื่อ พ.ศ. 1275

พระบิดาของพระนางจามเทวีได้มอบให้ประดิษฐานไว้ ณ ที่นี้ พิพิธภัณฑสถานอันเป็นที่เก็บรวบรวม ศิลปวัตถุจากที่ต่าง ๆ ที่หาชมได้ยาก เช่น สังเค็ด ธรรมมาสน์ คานหาบ ตูพระไตรปิฎก เป็นต้น

จึงเป็นที่น่าสนใจว่าที่วิหารที่มีความหมายตามแต่ครั้งในอดีตที่ได้หมายรวมเอา ทุกสิ่งทุกอย่างในที่อยู่สงฆ์หรือวัด กลับกลายมามีความหมายเป็นเพียงอาคารสถาปัตยกรรม หนึ่งหลังเท่านั้น และยังจัดแยกให้เป็นเขตพุทธาวาส สำหรับพิธีกรรมทางศาสนา แต่ที่แฝงไว้ ด้วยความคล้ายคลึงกันในด้านความรื่นรมย์ และความสงบเป็นที่เข้าเฝ้าพระพุทธรูปเจ้าเฉกเช่น เดียวกัน อีกทั้งวิวัฒนาการในการสร้างวิหารในยุคต่อมาก็เป็นที่น่าศึกษาค้นคว้า ในประเทศไทย เองนั้นวิหารที่มีความโดดเด่นและมีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่น่าค้นคว้าก็คือวิหารล้านนา ของทางภาคเหนือซึ่งวิหารล้านนานั้นมีคุณค่าทั้งในด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมาทาง สถาปัตยกรรมของวิหาร และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา การเมือง การปกครอง สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งได้สะท้อนออกมาเป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา

วิหารล้านนายังมีแบบแผนและลักษณะเฉพาะที่แสดงเอกลักษณ์ของล้านนา (วรลัญ จก์ บุญยสุรัตน์, 2535: 15) ลักษณะสถาปัตยกรรมโดยทั่วไปของวิหารที่มีองค์ประกอบมาจาก มรดกทางวัฒนธรรมและแสดงอุปนิสัยของคนในท้องถิ่นมีการแยกประเด็นด้วยคุณสมบัติ เช่น วัสดุการก่อสร้างของท้องถิ่นตามลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกัน ลักษณะช่างฝีมือแต่ละ แหล่งที่แสดงความแตกต่างของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เช่น สกูลช่างเชียงใหม่ สกูลช่างลำปาง ที่มีความแตกต่างกัน และมีช่างที่เรียกว่าช่างหลวงและช่างชาวบ้าน วัฒนธรรมประเพณีมีผล ต่อการวางแบบแผนของวิหารเช่น ทรวดทรงแบบอ่อนตัว นิยมหลังคาโค้งอ่อน เป็นงานสกูล ช่างเชียงใหม่ ส่วนสกูลช่างลำปางจะนิยมทรงแข็งใช้ระนาบหลังคาแบบหนักแน่นเป็นการจัด รูปทรงเรขาคณิตเป็นกลุ่มก้อน สกูลช่างลำปางนิยมลายเส้นใหญ่ และใช้ไม้ขนาดใหญ่แกะเป็น แผงแลไม่ค่อยนิยมตกแต่งหน้าบัน เอกลักษณ์แห่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกัน เช่น งานสถาปัตยกรรมภาคเหนือมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละจังหวัด การสร้างวิหารใน แต่ละพื้นที่ในดินแดนล้านนาจึงมีรายละเอียดบางอย่างที่ต่างกันทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของ แต่ละพื้นที่ ทั้งนี้สถาปัตยกรรมวิหารล้านนานั้นยังเป็นพุทธสัญลักษณ์ ที่เกิดจากความศรัทธา ของพุทธศาสนิกชน

คติสัญลักษณ์สถาปัตยกรรมของวิหารล้านนา

คติพระพุทธศาสนา ที่ส่งอิทธิพลต่อแนวคิดในการออกแบบ “อาคารวิหารโถงล้านนาและช่องเปิด” มีดังนี้ (พรธมนิภา ปิณฑวนิช, 2549: 102)

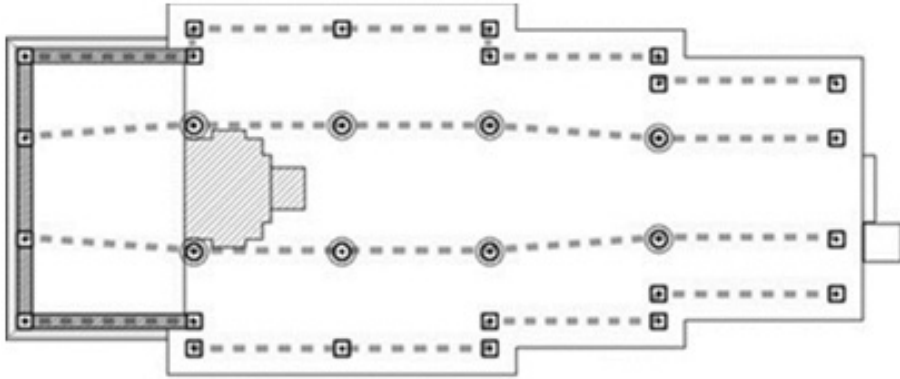
1. คติจักรวาลพุทธศาสนาปางวาศระระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-18 บริเวณ

อาณาเขตประเทศไทยปัจจุบันเกิดนครรัฐขึ้นใหม่จำนวนหนึ่ง ขณะเดียวกันพุทธเถรวาท ลังการวงศ์จากเกาะลังกาก็เข้ามาแทนที่ความเชื่อเดิม ซึ่งมีผลกระทบทั้งในทางวัฒนธรรมและอารยธรรมต่อชุมชนใหม่ ทั้งทางโลกทัศน์ ประเพณี ศิลปะ สถาปัตยกรรมและเมือง ฯลฯ “โดยนำคติการสร้างพระธาตุเจดีย์เข้ามาด้วย” เพื่อเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณใหม่ของชุมชน ด้วยมีการสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นไว้เป็นศูนย์กลางของเมืองและวัด ทั้งนี้ก็เนื่องมาแต่ “คติจักรวาลและเขาพระสุเมรุของพุทธศาสนาเถรวาท”

ในบริเวณลุ่มแม่น้ำปิงทางภาคเหนือนี้คนติดั้งกล่าวส่งอิทธิพลต่อ “การวางผังรูปจักรวาลของวัดในล้านนา” ตลอดจน “สถาปัตยกรรมในวัดที่ใช้แผนภาพแบบจักรวาล” เช่น เจดีย์ มณฑป ประตูโขง โขงพระเจ้า เป็นต้น โดยมีสัญลักษณ์ทางแผนภาพร่วมกันอย่างเป็นสากล คือ การใช้แกนตั้งและแกนราบเป็นตัวกำหนดศูนย์ของอาคาร ในลักษณะเป็นโครงสร้างจุลจักรวาลของตัวเอง (Microcosmos) ที่สัมพันธ์กับแกนจักรวาลใหญ่ (Macrocosm) ในระดับต่าง ๆ (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2526: 322-323)

2. วิหารปبيب สำเภปราสาท สะเปาคำ ข้อสังเกตต่อการดำรงชีวิตแบบชาวน้ำ รวมถึงสภาพภูมิประเทศ และแนวความคิดเกี่ยวกับระบบจักรวาล ซึ่งมีผลต่องานสถาปัตยกรรม รวมไปถึงสัญลักษณ์แห่งน้ำในวัฒนธรรมไทย เช่น พญานาค ที่นำมาเป็นองค์ประกอบในบ้านเรือนและศาสนสถาน ไม่ว่าจะเป็ ป่านลม ซ่อฟ้า บันไดนาค เป็นต้นตลอดจนความสันทัดของคนไทยในการสร้างเรือ ซึ่งทำให้สามารถสร้างวิหารที่มีโครงสร้างไม้สลบซับซ้อนได้อย่างพิถีพิถัน เช่น “วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง” เป็นต้น (สุเมธ ชุมสาย, 2525: 150) ยังมีแนวคิดวิเคราะห์เชิงสัญลักษณ์ว่า “วิหารหักจอก” หรือ “วิหารปبيب” อันเป็นการสร้างรูปสัญลักษณ์ในรูปทรงสำเภ ทรงแปราสาทวิมาน ตามคติวิมานที่ประทับของพระพุทธเจ้า โดยมีรูปเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าลด

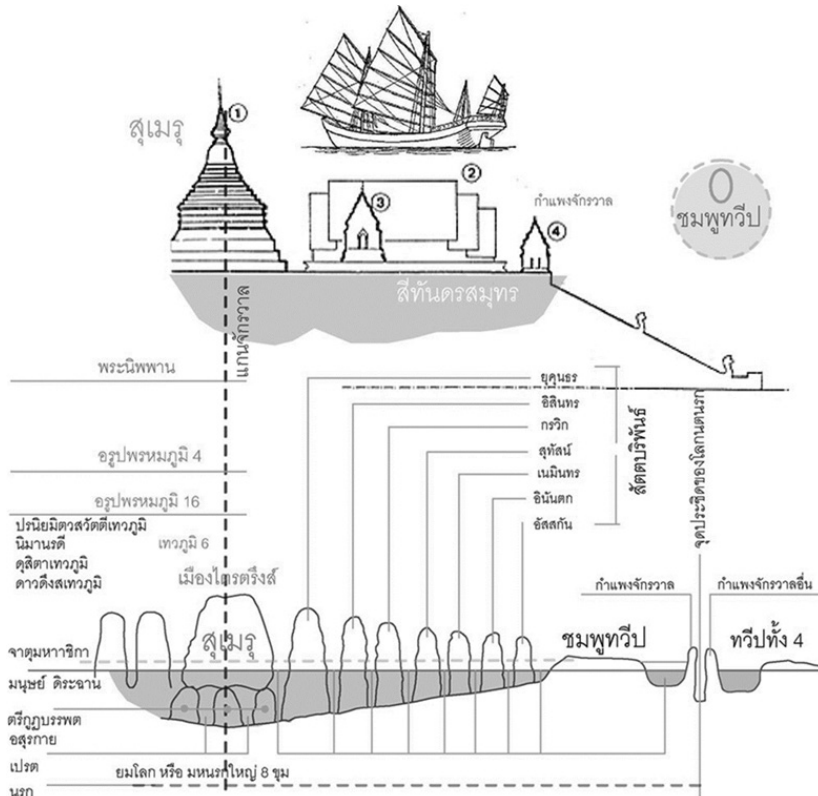

ภาพที่ 1 แผนผังวิหารน้ำเต๋มล้านนา

(ที่มา: อำนาจ ชัดวิชัย, 2567)

ส่วนหัวท้ายของผนังซึ่งเรียกว่า หักจ็อก หรือ หักมุม (ปฐม พัวพันธ์สกุล, 2539: 50) ลักษณะเด่นของวิหารล้านนาที่สร้างก่อน พ.ศ. 2400 มีการออกแบบโครงสร้างเพื่อสร้างความรู้สึกทางสายตา เช่น มุมมองจากภายในห้องท้ายวิหารสู่ช่องประตูทางเข้าจะพบว่า ตัววิหารมีการปิดตัวลงในทุกช่วงห้อง ลักษณะเช่นนี้จึงเป็นเหตุให้เรียกวินหารแบบนี้ว่า “วิหารปิด” อันสมมุติได้ตั้ง “สำเภาปราสาท” อันเสมือนพระธรรมคำสอนและเป็นที่พักของพระพุทธเจ้า ผู้นำพาสัตว์ออกจากภพชาติไปยังพระนิพพานเป็นที่สุด แต่การปิดตัวเข้านั้นก็มิได้สร้างความรู้สึกอึดอัด เพราะมีการใช้มุมมองทางสายตาที่เปิดโล่งได้ผายย่อยออกไปได้

ลักษณะการยกเก็จผนัง การวางแนวเสาหลวงและเสาระเบียงที่ปิดตัวเข้าหากันในช่วงหัว-ท้ายวิหาร และทำให้เกิดการซ้อนชด และดับหลังคาอันเป็นเหตุที่มาของวิหารปิดหักจ็อก สัญลักษณ์ในรูปทรงสำเภา

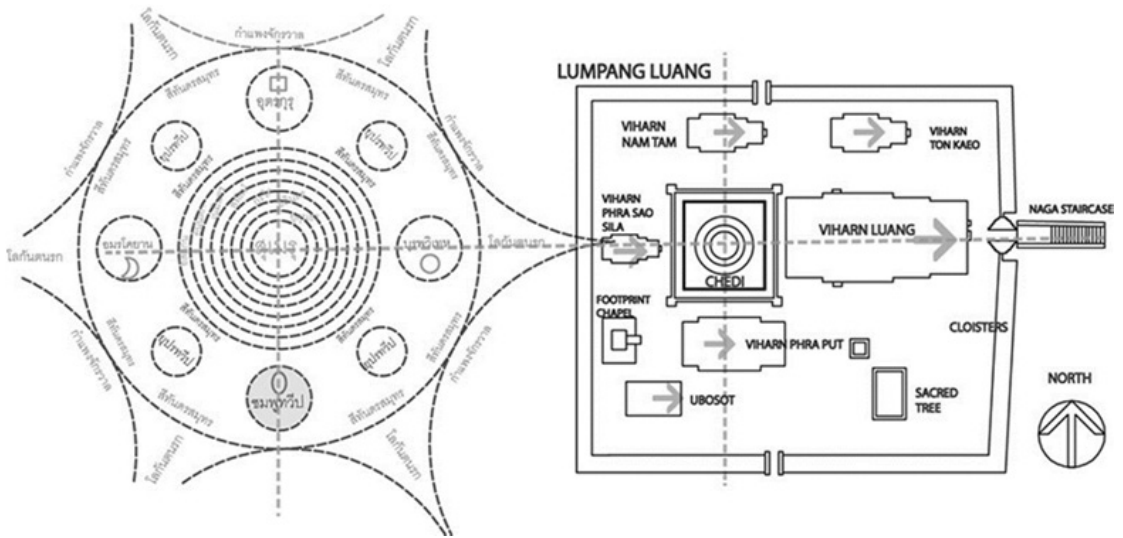
ภาพที่ 2 วิหารปับ สมมุติสำเภปราสาท
(ที่มา: ดร.อำนาจ ขั้ววิชัย, 2567)

จากตัวอย่างอาคารสอดคล้องกับคำให้พร (กำปั่นปอน) ของพระสงฆ์ล้านนาในภาษาคำเมืองที่มีการกล่าวถึง “สะเปาคำลำประเสริฐ นำเมื่อเกิดเมืองสวรรคร์” (ทวี เชื้อนกแก้ว, 2531: 213) ตลอดจนคำหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) แบบล้านนาในบางบทที่กล่าวว่า “ขอหื้อเป็นสะเปาเงิน สะเปาคำ น้อมนำดวงจิตวิญญานของต้นตัว...ไปสู่ปรโลกพายหน้าตกไปถึงยามเจ้าขอหื้อเป็นข้าววาย ตกไปถึงยามขวยขอหื้อเป็นเสื้อเป็นผ้าตกไปลุนปูนหล้าขอฮื้อเป็นข้าวต๊ิบน้ำต๊ิบสับประกัน” เป็นต้น ซึ่งความหมายของ “สะเปา” ในที่นี้คือ “สำเภ หรือ เรือสำเภ” และความหมายของ “คำ” คือ “ทอง” นั่นเอง ฉะนั้นแล้ว “สะเปาคำลำประเสริฐ นำเมื่อเกิดเมืองสวรรคร์” ในที่นี้ก็คือ “เรือสำเภทองคำ (มีคุณค่ามาก) หรือพระธรรมคำสอนซึ่งทำหน้าที่นำพาดวงจิตดวงวิญญานของผู้คนให้ไปเกิดในเมืองสวรรคร์ หรือในภพภูมิที่ดี” ดังนั้นหากแทนค่าความหมายแห่งสัญลักษณ์ของวิหาร ด้วยยานพาหนะเรือสำเภทองคำดังกล่าวแล้วก็จะเห็นถึงความสัมพันธ์ร่วมกับการวางผังของวัด และการกำหนดขอบเขตก่อรูปขึ้นทรงของวิหาร

โถงล้านนาในอีกมิติหนึ่ง

การแสดงแนวคิดการก่อรูปของ “วิหารبيب” อันสมมุติได้ตั้ง “สำเภาปราสาท” ที่ลอยอยู่บนสี่ทันทิศสมุทรมุ่งสู่เขาพระสุเมรุในแผนภาพจักรวาล

ภาพที่ 3 แผนผังจักรวาลไตรภูมิกับแผนผังเขตพุทธาวาส วัดพระธาตุลำปางหลวง (ที่มา: ดร.อำนาจ ชัดวิชัย, 2567)

แผนภาพแสดงการเทียบเคียงระหว่างแผนผังจักรวาลไตรภูมิกับแผนผังเขตพุทธาวาส วัดพระธาตุลำปางหลวง และทิศทางการหันหน้าอาคารวิหารโถงไปทางทิศกายภาพด้านตะวันออก

ทั้งนี้ตัววิหารโถงล้านนานั้นแม้เปรียบตั้งสัญลักษณ์ของ “ยานพาหนะ” (คล่องกับญาณ = ปัญญา) ที่มาจากชมพูทวีปมุ่งเข้าสู่เขาพระสุเมรุ ซึ่งควรเน้นทิศอุดมคติตามแบบแผนผัง จักรวาลไตรภูมิ ที่ต้องเปิดรับทางเข้าจากทางชมพูทวีปซึ่งอยู่ทางทิศใต้ “แต่ในทางกายภาพนั้นกลับเน้นทิศที่อิงปรากฏการณ์จากแสงธรรมชาติ” (อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, 2526: 337-338) เมื่อพิจารณาในรูปของห้วงจักรวาล (sphere) จะเป็นการเน้นถึงสัญลักษณ์ของปากทางเข้าเขาพระสุเมรุมากกว่าทิศทางกายภาพ เพื่อก่อรูปงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกโดยเน้นทิศการหันด้านหน้าตัวอาคารและการเปิดทางเข้าประตูจากทางทิศตะวันออก

การถ่ายทอดคติจักรวาลผ่านงานพุทธศิลป์ในฐานะภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้ที่มีผลต่อจิตใจและการควบคุมพฤติกรรมของคนในท้องถิ่น เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมตามวิถีพุทธได้อย่างมั่นคงเป็นสิ่งที่เลือนหายไปจากการรับรู้ของคนในสังคม

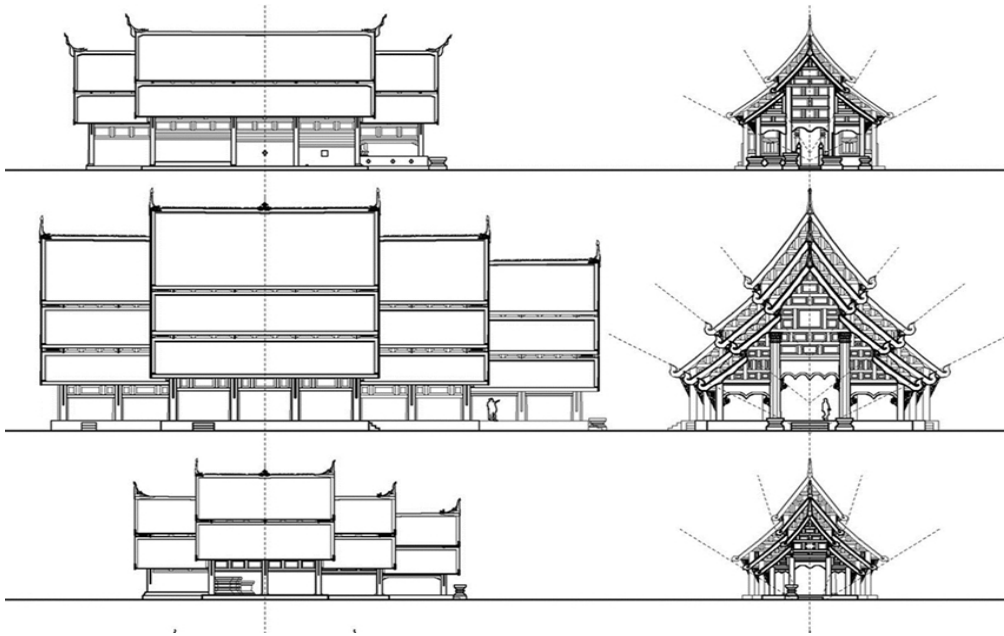
ปัจจุบัน ด้วยการแทนที่จากความรู้ที่เป็นสากล ทำให้ความรู้เรื่องราวในท้องถิ่นที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของคนในอดีตลดลง ความเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมเพื่อการปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและยุคสมัยเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความรู้จากอดีต การรื้อฟื้นองค์ความรู้ด้านคติจักรวาลล้านนาในเนื้อหาที่ผ่านมาเป็นข้อมูลเชิงวรรณกรรมที่ส่วนหนึ่งถูกศึกษาและนำมาออกแบบเป็นงานพุทธศิลป์ เพื่อให้ผู้ที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมหรือมากราบไหว้บูชาพระพุทธรูป พระธาตุ ได้พบเห็นจักรวาลที่จำลองผ่านวัด และสอดแทรกอยู่ในทุกผลงาน เกิดความเข้าใจในพระธรรมคำสอน และแนวทางปฏิบัติอันจะนำไปสู่การหลุดพ้นได้

แสงธรรมชาติและพื้นที่ของสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา

สถาปัตยกรรมวิหารโถงล้านนานั้น สามารถระบุตำแหน่งอาคารวิหารโถงบนแผนผังเขตพุทธาวาสของวัดต่าง ๆ ได้ดังนี้ คือ วัดพระธาตุลำปางหลวง ทั้งนี้พบว่า “แผนผังเขตพุทธาวาสของวัดพระธาตุลำปางหลวงมีความสมบูรณ์ที่สุด” (พรรณนิภา ปิณฑวิช, 2549: 101) ขอบเขตและเกณฑ์ในการเลือกตัวแบบสถาปัตยกรรมเพื่อทำการศึกษานั้น มีความสนใจต่อกลุ่มวิหารวัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีขอบเขตของการศึกษาใน 3 ประเด็นสำคัญ คือ

- 1) ขอบเขตช่วงเวลาระหว่างพุทธศตวรรษที่ 20-24
- 2) ขอบเขตแบบแผนทางศิลปกรรมเฉพาะส่วนที่มีความสำคัญในภาพรวมเป็นหลัก
- 3) ขอบเขตของพื้นที่วัฒนธรรมล้านนา คือ วิหารทั้ง 5 หลัง ของวัดพระธาตุลำปาง

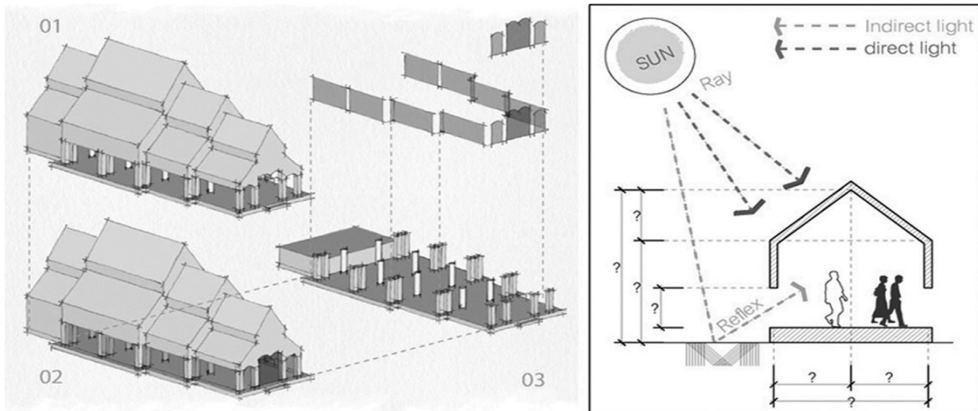
หลวง

ภาพที่ 4 วิหารพระพุทฺธ วิหารหลวง และวิหารน้ำแต้ม

(ที่มา: ดร.อำนาจ ชัดวิชัย, 2567)

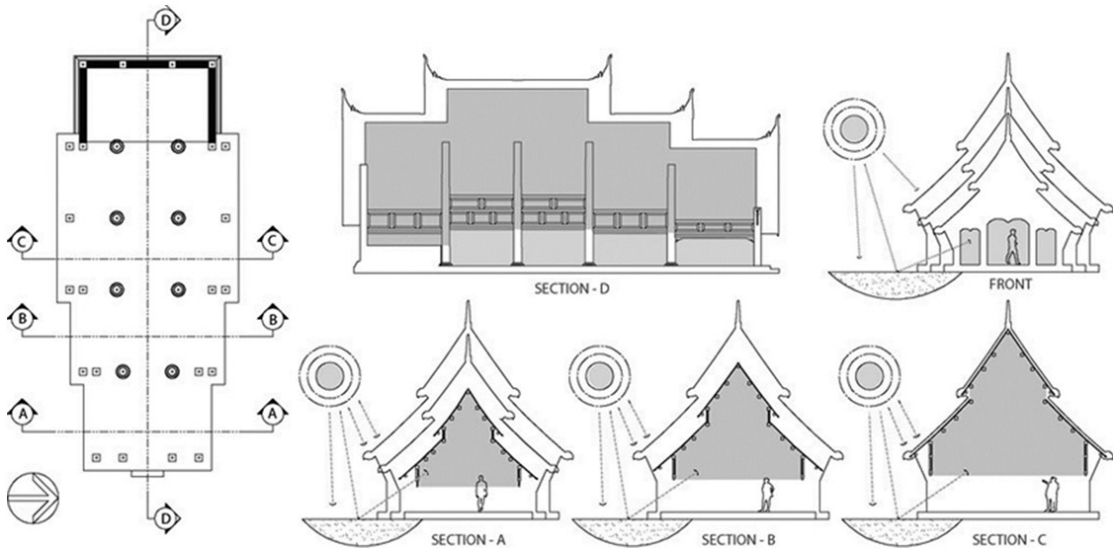
เนื่องด้วยช่องเปิดของอาคารวิหารโถงล้านนานั้นมีรูปแบบและสัดส่วนระยะมิติ ต่อองค์ประกอบ ฝ้าย้อยที่แตกต่างกันในแต่ละชั้นซดหลังคาและการยกเก็จตามแบบแผนผัง อาคาร ได้กำหนดแนวทางการสำรวจเก็บข้อมูล โดยการวัดระยะมิติ ผังพื้นอาคาร รูปด้านทิศ ตะวันออก (ด้านทางเข้า) และด้านทิศใต้ (ด้านที่แสงแดดส่องในช่วงวัน) รูปตัดขวางในแต่ละ ชั้นซดหลังคา ตลอดจนรูปตัดตามยาว ซึ่งมีมุมมองเพื่อสังเกตช่องเปิดและฝ้าย้อยที่เปิดรับแสง ด้านทิศเหนือ

ภาพที่ 5 รูปแบบช่องเปิดพื้นที่ของวิหารโถง
(ที่มา: ดร.อำนาจ ชัดวิชัย, 2567)

แสดงแนวคิดที่มีต่อลักษณะช่องเปิดของอาคารวิหารโถงที่มีอิทธิพลต่อการก่อรูปและแบบการใช้แสงธรรมชาติทางอ้อมของวิหารไม้เป็นโครงสร้างไม้ทั้งหลัง ไม่มีผนัง มีหลังคาคลุมต่ำ มีฝายาบที่ปิดช่วงบนที่ต่อลงมาจากหลังคาเพื่อบังแสงจากภายนอก เป็นลักษณะเด่นของวิหารล้านนาที่เรียกว่า วิหารโถง นอกจากนี้ยังรวมถึงวิหารที่มีผนังปิดล้อมที่สร้างขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน มีรูปแบบเป็นวิหารปิดทึบหรือวิหารมีปางเอก เช่น วิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง และที่มีการสร้างเจดีย์ต่อออกไปด้านหลังวิหารหรือเรียกว่าวิหารทรงปราสาท ด้วยการต่อเชื่อมกับองค์เจดีย์ที่ตั้งอยู่ด้านหลังวิหาร เป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากการสร้างเจดีย์วิหาร หรือคันทกฏี ที่ประทับของพระพุทธเจ้า สำหรับรูปแบบวิหารในวัฒนธรรมล้านนา พบหลักฐานว่ามีการสร้างใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. วิหารโถง หมายถึง วิหารที่ไม่มีผนังด้านข้าง (ยกเว้นผนังห้องสุดท้าย และด้านหลังของพระประธาน) แต่มักนิยมทำเป็นแผงไม้เพื่อป้องกันแสงแดด และฝนสาด แผงไม้ดังกล่าว จะทำเป็นบานลูกฟักยึดลงมาจากโครงสร้างหลังคาด้านข้าง เรียกว่าแผงน้ำย่อย ช่างมักเขียนภาพ หรือลวดลายทองประดับบริเวณแผงไม้ดังกล่าวนี้ นอกจากนั้นภายในตัววิหารมักนิยมประดับด้วยลวดลายทองบริเวณผนังด้านหลังของ พระประธาน ตลอดจนถึงบริเวณเสากลางที่อยู่ภายในรวมไปถึงส่วนของโครงสร้างหลังคา เพื่อประดับตกแต่ง และยังก่อให้เกิดความสว่างไสวภายในตัวอาคารอีกประการหนึ่ง ตัวอย่างของวิหารโถงที่ยังคงเหลืออยู่ในปัจจุบันได้แก่ วิหารโถง วัดพระธาตุลำปางหลวง และวิหารโถงวัดปงยางคก จ.ลำปาง เป็นต้น

ภาพที่ 6 รูปแบบช่องรับแสงของวิหารโถง

(ที่มา: ดร.อำนาจ ขัตติชัย, 2567)

2. วิหารปิด หมายถึงวิหารที่มีการสร้างผนังด้านข้างทั้งสี่ด้าน มีหน้าต่าง และช่องแสงโดยรอบทุกด้าน บริเวณผนังภายในมักเขียนด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนัง หรือฉลุลายปิดทองบริเวณผนังด้านหลังของพระประธาน สันนิษฐานว่าวิหารปิดอาจเป็นพัฒนาการสมัยถัดมาของวิหารโถง

ถึงแม้วิหารทั้งสองประเภทจะมีความแตกต่างกันบ้างทางด้านรูปแบบตั้งได้กล่าวไปแล้ว แต่ลักษณะการจัดแผนผังของอาคาร รูปทรงและโครงสร้างของวิหารทั้งสองประเภทมีความคล้ายคลึงกันจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของวิหารล้านนา ส่วนใหญ่ลักษณะโครงสร้างของอาคารที่เป็นวิหารล้านนา จะเป็นการผสมผสานระหว่างโครงสร้างก่ออิฐฉาบปูน กับโครงสร้างไม้ กล่าวคือ ส่วนฐานของอาคารตลอดจนถึงผนัง มักก่อด้วยอิฐฉาบปูน เทคนิคปูนก่อและฉาบแบบโบราณ ส่วนเครื่องบนหรือหลังคา มักสร้างด้วยโครงสร้างไม้ในระบบเสาและคาน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของวิหารล้านนา เรียกว่าโครงสร้างแบบม้าต่างใหม่ หลังคาเป็นทรงจั่วมีการซ้อนชั้นของหลังคาด้านหน้าสามชั้น ด้านหลังสองชั้น สัมพันธ์กับการยกเก็จของผัง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผาหรือแป้นเกล็ด (หลังคาแผ่นไม้) สำหรับการสร้างวิหารช่างมักมีการสร้างส่วนประกอบทั้งหมดของโครงสร้างด้าน ล่างก่อน หลังจาก

นั้นจึงยกขึ้นประกอบพร้อมกัน

ลักษณะเด่นทางด้านโครงสร้าง และรูปทรงหลังคาดังกล่าว ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่สำคัญของวิหารล้านนา ที่มีการถ่ายทอดและพัฒนาการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน สันนิษฐานว่ารูปทรงดังกล่าวอาจมีเหตุผลในการออกแบบมาจากข้อจำกัดในเรื่องวัสดุและความงามเป็นสิ่งสำคัญควบคู่กันไป เนื่องจากวิหารขนาดใหญ่ที่ใช้โครงสร้างหลังคาทำด้วยไม้ทั้งหมด จำเป็นต้องจัดหาวัสดุที่มีความยาวพอเหมาะกับขนาดของอาคาร ซึ่งเป็นข้อจำกัดที่สำคัญประการหนึ่ง อีกทั้งการสร้างอาคารขนาดใหญ่จะทำให้เกิดผืนหลังคาขนาดใหญ่ตามไปด้วย ลักษณะรูปทรงดังกล่าวนี้ ย่อมมีข้อด้อยในเรื่องของความงาม เนื่องจากจะทำให้อาคารมีขนาดใหญ่ และดูหนัก ดังนั้นเพื่อลดมวลของรูปทรงที่ใหญ่เทอะทะดังกล่าว การลดชั้นและซ้อนชั้นของหลังคาเป็นวิธีการแก้ไขปัญหาที่ช่างโบราณทราบมา ตั้งแต่อดีต ดังนั้นรูปทรงหลังคาที่มีการซ้อนชั้นดังกล่าว เมื่อสร้างเป็นอาคารขนาดใหญ่แล้ว จึงทำให้อาคารดูเบาลง ซึ่งอาจสอดคล้องกับแนวคิดในการทำให้อาคารต่างๆ ในเขต พุทธาวาสมีความเบาสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องนิพพาน (ซึ่งอุปมาถึงได้ถึงภาวะที่เบาและหลุดพ้น) ได้อีกประการหนึ่ง นอกจากนี้การทำให้หลังคามีการซ้อนชั้นด้านหน้าสามชั้น เมื่อเรามองจากด้านหน้าของอาคาร เราอาจสันนิษฐานต่อไปได้ว่า ช่างโบราณ เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงวิธีการออกแบบที่มีการคำนึงถึงการนำเข้าสู่ตัวอาคาร ที่มีเป้าหมายเพื่อเน้นพระประธานที่อยู่ภายในนั่นเอง

องค์ประกอบของโครงสร้างวิหารล้านนา นิยมสร้างด้วยเครื่องไม้ใช้ระบบเสาและคานในการรับน้ำหนัก โครงสร้างที่ถ่ายทอดน้ำหนักนี้เรียกว่า ระบบช่อม้าย่างใหม่ ซึ่งปรากฏชื่อนี้ในเอกสารตั้งแต่รัชกาลพญามังรายครวสร้างวิหารวัดกานโถม เวียงกุมกาม การเรียกชื่อช่อม้าย่างใหม่ได้ชื่อมาจากลักษณะการบรรทุกของบนหลังม้าไปขายบนเส้นทางของพ่อค้าม้าต่างในล้านนา เครื่องไม้ที่ใช้ในระบบช่อม้าย่างใหม่นี้มี แป้อ้าย แป่ยี่ เสาสะโก้น กล่อนลาด กั้นฝ้า ชื่อหลวง ชื่อยี่ เป็นต้น

วิหารล้านนาอาจจะแบ่งแยกได้หลายประการ หากแบ่งตามลักษณะของผนังอาคารก็แยกเป็น

1. วิหารแบบเปิด วิหารแบบนี้มักตั้งอยู่บนฐานเดี่ยว ๆ ที่ใช้เพียงเพื่อเป็นพื้นของอาคารเท่านั้น ผนังของวิหารเปิดโล่งทุกด้านยกเว้นห้องสุดท้ายด้านหลังที่จะก่ออิฐฉาบปูนที่บั้งนี้อาจเป็นเพราะต้องการป้องกันน้ำฝนสาดถูกพระประธานหรือโองพระเจ้า ส่วนห้องด้านหน้านั้นอาจจะมีฝ้าย้อยหย้อยใต้ท้องแป้ด้วยแต่ก็ยังคงอยู่เหนือระดับศิระอยู่ การที่มีฝ้าย้อยก็สามารถป้องกันการสาดของน้ำฝนที่จะเข้าไปด้านในวิหารได้ด้วย เหตุที่ผนังของวิหารกลุ่มนี้

ต้องเปิดโล่งอาจเนื่องมาจากรูปแบบของหลังคา วิหารที่ต่ำมาก การเปิดโล่งอาจจะช่วยในการถ่ายเทอากาศและเปิดสายตาให้กับผู้ร่วมพิธีกรรมที่ต้องนั่งรอบ ๆ วิหารหรือศาลาบาตร หรือในเชิงคติความเชื่อแล้วอาจเป็นการออกแบบที่มุ่งเน้นความเบาสบาย ไม่สร้างความอึดอัดแก่ผู้ที่เข้ามาในวิหาร ก่อให้เกิดสภาวะลอยสู่ความไม่ยึดมั่นถือมั่น เป็นการชักจูงให้คนเข้ามาปฏิบัติธรรมเพื่อนำสู่นิพพาน โดยส่วนใหญ่แล้ววิหารแบบนี้มักจะมีขนาดเล็ก กะทัดรัด ตัวอย่างของวิหารแบบนี้ที่มีขนาดใหญ่ น่าจะได้แก่ วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง วิหารกลุ่มนี้เป็นกลุ่มวิหารรุ่นเก่าราวพุทธศตวรรษที่ 23 ที่พบมากจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของวิหารสกุลช่างลำปาง (รูปวิหารน้ำแต้ม หรือ วิหารวัดปงยางคค)

2. วิหารแบบปิด คือ วิหารที่มีผนังปิดทึบทั้งสี่ด้าน ผนังด้านท้ายสุดอาจจะมีการเจาะช่องช่องกากบาท (ปล่องจกงกล) เพื่อให้มีการถ่ายเทของอากาศและต้องการแสงสว่างด้วย ผนังด้านข้างมีทั้งที่สร้างด้วยอิฐฉาบปูนปิดตั้งแต่ฐานถึงใต้ท้องแป บางแห่งก็ก่อถึงแค่เสมอรอบหน้าต่างด้านบนเป็นฝาไม้ บางแห่งก็สร้างเป็นฝาไม้ลายตาผ้าทั้งหมด ผนังด้านข้างเจาะช่องหน้าต่างที่มีทั้งเป็นบานหน้าต่างเปิด แบบฝาไหล หรือ แบบลูกมะหวด ผนังด้านหน้ามีประตูทางเข้าที่มีประตูใหญ่เข้าตรงกลาง หรืออาจมีประตูเล็กขนานข้าง หน้าประตูนิยมสร้างซุ้มโขงประดับลวดลายปูนปั้น ผนังห้องด้านหน้าสุดที่เป็นมุข บางแห่งก็เปิดโล่ง บางแห่งก่ออิฐฉาบปูนขึ้นมาเสมอเข้าแล้วตั้งลูกกรงลูกมะหวดต่อเนื่องด้วยฝ้าย้อย

ภาพที่ 7 การเกิดแสงเงาในวัดพระธาตุลำปางหลวง จ.ลำปาง
(ที่มา: ดร.อำนาจ ชัดวิชัย, 2567)

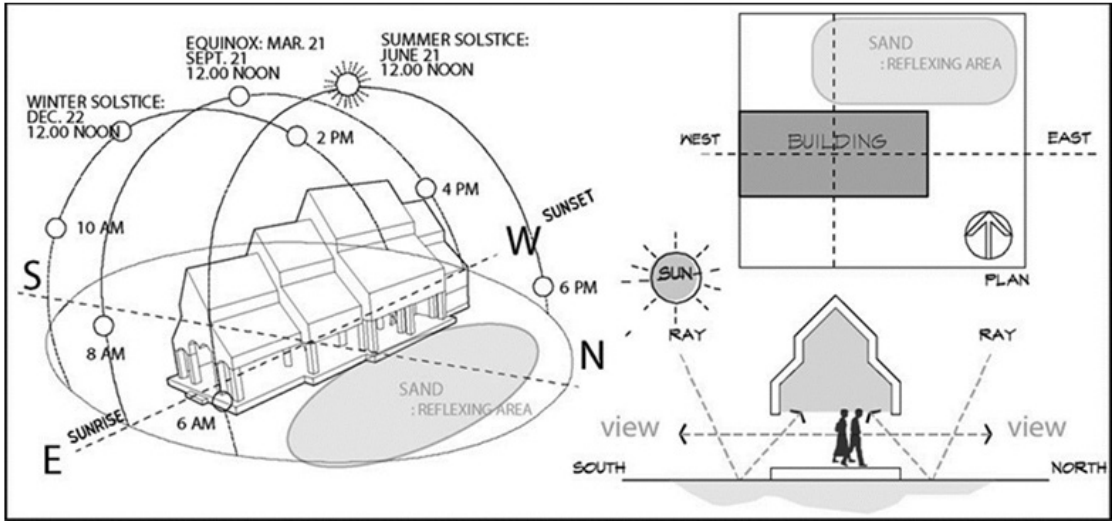

ปรากฏการณ์แห่งแสงธรรมชาติภายในอาคารวิหารโถงล้านนา พบว่า พระพุทธรูปภายในวิหารโถงน้ำแต่้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ ห้องท้ายวิหาร ด้านหลังมีผนังปูนประดับลายคำรูปต้นโพธิ์ มีลายแทรกรูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ เทพเทวดา ปักษา รวมทั้งช่อพฤกษาทิพย์ เมื่อนำภาพดังกล่าวมาประกอบเข้ากับองค์พระประธานปางมารวิชัย อยู่ด้านหน้าก็จะเกิดความรู้สึกของภาพฉากเหตุการณ์ในพุทธประวัติตอนที่พระพุทธองค์นั้นทรงตรัสรู้ใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งช่วงสภาวะการณ์นี้ตามคัมภีร์พุทธประวัติได้เล่าไว้ว่า เกิดขึ้น ณ เวลาใกล้รุ่งสาง ท่ามกลางความคลุมเครือจากแสงแห่งตะวัน เป็นช่วงยามที่ความสว่างยังขับความมืดภายใต้แสงจันทร์ยามราตรีออกไปได้ไม่กระจ่างชัดนัก โดยพระอาทิตย์และพระจันทร์ที่ปรากฏขึ้นนั้นนอกจากอาจเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงตำแหน่งความเป็นดังศูนย์กลางจักรวาลของพระองค์แล้ว จึงยังอาจเป็นภาพเหตุการณ์ที่บ่งบอกถึงช่วงเวลาในช่วงยามแห่งการตรัสรู้ และพุทธะผู้ตรัสรู้ที่ทรงประทับอยู่ท่ามกลางต้นพระศรีมหาโพธิ์ต้นไม่แห่งการตรัสรู้ด้วย (นคร สำเภาทิพย์, 2540: 4) ซึ่งจากฉากแห่งปรากฏการณ์แสงที่สร้างความหมายให้กับที่ว่างทางสถาปัตยกรรมให้เกิดมีบรรยากาศตามพุทธประวัติดังกล่าวนี้มีองค์ประกอบของเนื้อหาที่สำคัญ ได้แก่

1. มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นคือ “การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า”
2. มีสถานที่เกิดเหตุการณ์คือ “ใต้ต้นโพธิ์”
3. มีการระบุถึงช่วงเวลาคือ “ณ ใกล้รุ่งสาง”
4. มีองค์ประกอบของแหล่งกำเนิดแสงธรรมชาติคือ “พระอาทิตย์และพระจันทร์”

จากการสังเกตสภาวะ “แสงธรรมชาติ” ในอาคาร “วิหารโถงล้านนา” พบว่ามีสภาวะแสงที่นุ่มนวลและสงบนิ่ง ซึ่งเกิดขึ้นจาก “แบบการให้ความสว่างโดยวิธีใช้แสงสะท้อน” ลอดผ่านองค์ประกอบ “ช่องเปิด” ของอาคารที่มีรูปแบบแตกต่างกัน จึงได้ตั้งข้อสังเกตต่อไปถึง “คติ” ที่ส่งอิทธิพลแก่ “แนวคิดในการออกแบบ” วิหารโถง วิหารเอกลักษณ์แบบแรกของล้านนาให้มีลักษณะอาคารเป็นแบบ “เปิดโล่ง หรือ โถง” และมีรูปแบบช่องเปิดรับแสงที่แตกต่างกัน ด้วยเห็นว่าเป็นแบบสถาปัตยกรรมและช่องเปิดในส่วนซึ่ง “ก่อรูปจากการกำหนดขอบเขตด้วยแสงธรรมชาติ” อันนำมาซึ่งการทำให้เกิดสภาวะแสงดังกล่าวขึ้นนั้นเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยล้านนาอย่างหนึ่ง (เจษฎา สุภาศรี, 2558: 384)

ภาพที่ 8 ทิศทางการเปิดรับแสงของวิหารโถง
(ที่มา: ดร.อำนาจ ขัตติชัย, 2567)

จากการสังเกตสถานะแสงธรรมชาติภายในอาคารวิหารโถง พบว่ามีสถานะที่นุ่มนวลและสงบนิ่ง อันเกิดขึ้นจาก “แบบการให้ความสว่างโดยวิธีใช้แสงสะท้อน” (Indirect lighting) ซึ่งลอดผ่านองค์ประกอบ “ช่องเปิด” ที่มีรูปแบบ (ขนาด ตำแหน่ง เป็นต้น) ต่างกัน จึงได้ตั้งข้อสังเกตต่อไปถึง “คติ” ที่ส่งอิทธิพลแก่ “แนวคิดในการออกแบบ” วิหารโถง วิหารเอกลักษณะแบบแรกของล้านนาให้มีลักษณะเป็นอาคาร “แบบเปิดโถง (โถง)” และมีรูปแบบช่องเปิดที่แตกต่างกัน ด้วยเล็งเห็นว่าแบบสถาปัตยกรรมและช่องเปิดในส่วนซึ่ง “ก่อรูปจากการกำหนดขอบเขตด้วยแสงธรรมชาติ” ที่สร้างให้เกิดสถานะแสงดังกล่าวขึ้นเพื่อสื่อความหมายถึงโพธิมณฑลแห่งการตรัสรู้ นั่นเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมล้านนา (Lanna Style) อย่างหนึ่ง ใน 2 ส่วน คือ

1. รูปแบบขององค์ประกอบ “ช่องเปิด” ต่อหน้าที่การเป็นช่องแสง ซึ่งมีขนาดและสัดส่วนสัมพันธ์กับองค์ประกอบ “ฝ้าย้อย” และ “ตัวอาคารวิหาร”
2. “คติ” พุทธศาสนาที่ส่งอิทธิพลต่อแนวคิดในการออกแบบ “วิหารโถงล้านนา และช่องเปิด” เฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของ “คติจักรวาลพุทธศาสนาปางกวางค์”

สุนทรียภาพทางทัศนศิลป์ของสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา

วิหารล้านนามีลักษณะเป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นศาสนสถานทางพระพุทธศาสนา มีการกล่าวถึงองค์ประกอบวิหารหลายยุคสมัย เนื่องจากพัฒนาการของ

ประเภทอาคารวิหารและอุโบสถในวัดพระธาตุลำปางหลวงมีการก่อสร้างเพิ่มเติมอย่างต่อเนื่อง อาคารที่สร้างขึ้นในยุคหลังจะได้รับอิทธิพลของลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรม และศิลปกรรม ของอาคารที่สร้างก่อนหน้าในวัด สามารถสรุปพัฒนาการได้ดังนี้

ผังอาคาร ลักษณะผังอาคารวิหารและอุโบสถ โดยมากจะมีลักษณะของผังอาคาร วิหารแบบล้านนาที่มีมาตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 20 คือมีลักษณะผังสี่เหลี่ยมยกเก็จหน้า 2 ช่วง หลัง 1 ช่วง ยกเว้นผังวิหารพระพุทธรและอุโบสถ วิหารพระพุทธร มีการยกเก็จหน้า 1 ช่วง หลัง 1 ช่วง ลักษณะผังอุโบสถเป็น แบบสี่เหลี่ยมผืนผ้าไม่มีการยกเก็จหน้าและหลังซึ่งเป็นลักษณะ ผังของวิหารและอุโบสถในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 24 อันอาจ เนื่องมาจากกลุ่มช่างที่เป็น ชาวเชียงแสนที่ถูกกวาดต้อนเข้ามา อยู่ในเมืองลำปางตลอดช่วงแรกของการฟื้นฟูล้านนาและ กลุ่ม ชาวเชียงแสนนี้มีบทบาทมากต่องานสถาปัตยกรรมยุคหลังในลำปาง เช่น วิหารวัดแสง เมืองมา และวิหารวัดประตูปอง ผังวิหารลักษณะนี้ยังได้รับความนิยมต่อเนื่องมาในช่วงพุทธ ศตวรรษ ที่ 25

รูปแบบสถาปัตยกรรม ลักษณะวิหารส่วนใหญ่ที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 เป็นวิหารโถงมีทั้งลักษณะโถงทั้งหมดและโถงแบบมีผนังปิดทึบในท้องทำวิหาร ลักษณะ วิหารโถงแบบมีผนังปิดทึบท้องทำวิหารเป็นลักษณะร่วมกันของวิหารในลำปางโดยเฉพาะ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23 ที่มีอิทธิพลต่อมายังวิหารในลำปางช่วงพุทธศตวรรษที่ 24 (สร้อยดี อ่องสกุล, 2539: 9-10)

ลักษณะฐานอาคารแบบฐานเชียงเตี้ยมีอิทธิพลอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่วิหาร พระพุทธรในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21 จนถึงอุโบสถและวิหารต้นแก้วซึ่งสร้างขึ้นช่วงพุทธศตวรรษ ที่ 24-25 ลักษณะฐานอาคารแบบฐานเชียงเตี้ยนี้แตกต่างจากลักษณะ ฐานอาคารวิหารใน เชียงใหม่และพื้นที่อื่น ๆ ของล้านนาเป็น อย่างมาก เป็นลักษณะเฉพาะของงานสถาปัตยกรรม ประเภท วิหารแบบลำปาง โดยเฉพาะวิหารที่สร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22-23

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ในช่วงระยะแรก องค์ประกอบ ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมจะแสดงออกถึงศิลปกรรมล้านนาอย่างแท้จริง จนในสมัย เมื่อล้านนาเป็นประเทศราชของสยาม การตกแต่งสถาปัตยกรรมและลวดลายทางศิลปกรรม มีอิทธิพลแบบศิลปะแบบรัตนโกสินทร์มากยิ่งขึ้น

โครงสร้างและขนาดสัดส่วน ลักษณะโครงสร้างของวิหารและอุโบสถในวัด พระธาตุลำปางหลวงทั้งหมดมี ลักษณะเป็นโครงสร้างแบบมั่วลั้งใหม่ ลักษณะการซ้อนชั้น หลังคาสัมพันธ์กับลักษณะของผังพื้นในลักษณะลดทั้งความ กว้างและความสูง ยกเว้นอุโบสถ โครงสร้างวิหารในระยะแรก ที่มีผังแบบยกเก็จหน้า 2 ช่วง หลัง 1 ช่วง มีการใช้โครงสร้างแบบ

ขอซ้อนขอในโครงจั่วชุดหน้าสุด เพื่อให้ไม่ต้องมีการปีบระยะของเสาหลวงช่วงซ้อนชั้นล่างสุดให้แคบลง ซึ่งต่างจากลักษณะของโครงสร้างวิหารพระเจ้าศิลาที่มีการสร้างใหม่ช่วง พุทธศตวรรษที่ 25 ที่มีการลดระยะเสาหลวงตามการลดชั้นหลังคา ทำให้ระยะห่างของเสาหลวงคู่หน้าค่อนข้างแคบและมีอัตราส่วนการลดความกว้างในการลดชั้นหลังคาหว่านน้อยกว่า การใช้โครงสร้างแบบขอซ้อนขอ ลักษณะการซ้อนชั้นหลังคาที่ไม่สัมพันธ์กับผังพื้นของอุโบสถนั้นมีลักษณะการลดชั้นหลังคา ในลักษณะลดเฉพาะความสูงซึ่งเป็นลักษณะของการลดชั้นหลังคาของวิหารบางแห่งในวิหารแบบเชียงแสน

องค์ประกอบตกแต่งวิหารล้านนา มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่ช่วยทำให้รูปทรงของอาคารมีความสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ สร้างขึ้นโดยมีจุดประสงค์ทั้งในแง่ของการตกแต่ง และเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้าง โดยมีคติความเชื่อต่าง ๆ ที่สำคัญแฝงอยู่ เช่น เรื่องของคติจักรวาล เรื่องพุทธภูมิและนิพพาน รวมถึงคติเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และกิเลสตัณหา

ภาพที่ 9 โปธิ์บัลลังก์ วิหารน้ำแต้ม

(ที่มา: เจษฎา สุภาศรี, “หอธรรมศิลป์ล้านนา”, หน้าจั่ว ฉบับที่ 12, 2558)

แสดงตัวแบบอาคารวิหารโถงน้ำแต้มวิหารทิศด้านเหนือขององค์พระธาตุเจดีย์ วัดพระธาตุลำปางหลวง ประกอบการอธิบายเพื่อสร้างจินตนาการประกอบความเข้าใจระหว่าง โปธิมณฑล-โปธิบัลลังก์-เรือนแก้ว-ซุ้มจระนำ (ประตู-หน้าต่าง) -ช่องเปิดที่สัมพันธ์กัน

สรุปคือสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์ของสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา เป็นความงามและควมมีเสน่ห์ของงานศิลปะในสถาปัตยกรรมของวิหารในวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งเป็น

วัฒนธรรมโบราณในภาคเหนือของประเทศไทยโดยที่วิหารล้านนามีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น ได้แก่ 1. โครงสร้างและรูปทรง วิหารล้านนามักมีโครงสร้างที่สูงและมีลักษณะเรียบง่าย แต่มากรด้วยรายละเอียดที่ประณีต การใช้เสาและการวางโครงสร้างไม้ที่มีความแข็งแรงและยืดหยุ่น 2. การประดับตกแต่ง การใช้ลายไทยและลายไม้ที่สลักลงบนส่วนต่าง ๆ ของวิหาร รวมถึงการใช้กระเบื้องเคลือบหรือโลหะในการตกแต่งเพื่อเพิ่มความงาม 3. สีและแสง การใช้สีที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น สีแดง สีทอง และสีเขียวเข้ม ซึ่งเป็นสีที่พบได้บ่อยในสถาปัตยกรรมล้านนา นอกจากนี้ยังมีการจัดวางแสงให้ตกลงบนวิหารในทิศทางที่สวยงามเพื่อสร้างความงามทางทัศนศิลป์ 4. การใช้วัสดุท้องถิ่น การใช้ไม้สักและวัสดุธรรมชาติอื่น ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น เพื่อสร้างความกลมกลืนกับธรรมชาติและภูมิทัศน์รอบ ๆ

การออกแบบสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาไม่เพียงแต่คำนึงถึงความสวยงามทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังคำนึงถึงความหมายทางศาสนาและวัฒนธรรมที่สอดแทรกอยู่ในทุกองค์ประกอบของสถาปัตยกรรม เช่น การใช้ลายสลักที่มีความหมายทางศาสนาและเชิงสัญลักษณ์ การจัดวางรูปทรงและการตกแต่งที่สอดคล้องกับความเชื่อในเรื่องจักรวาลและธรรมชาติ

สถาปัตยกรรมของสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา

ลักษณะงานสถาปัตยกรรมประเภทวิหาร คำว่า วิหาร ในครั้งพุทธกาลหมายถึงที่อยู่ของสงฆ์ มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “กุฏิ” ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานและมีการสร้างพระพุทธรูปเป็นตัวแทน พระพุทธองค์ จึงนิยมสร้างอาคารเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปดังกล่าวเพื่อเป็นสถานที่สมมุติ ให้เป็นที่ประทับของพระองค์ คู่กับพระเจดีย์ ในอดีตวิหารล้านนามีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญดังนี้คือ

1. เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ซึ่งเป็นประธานของวัด หรือพุทธรูปสำคัญอื่น ๆ อันเปรียบเสมือนตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งประทับเป็นประธานในการประชุมกิจของสงฆ์ หรือพิธีกรรมทางศาสนาต่าง ๆ เป็นสถานที่ประชุมเพื่อกิจของสงฆ์ เช่น พิธีรดน้ำมูรธาภิเษก หมายถึง พิธีเลื่อนสมณะศักดิ์ของพระสงฆ์หรือพระเถร ซึ่งในพิธีการมีการรดน้ำ เรียกว่าน้ำมูรธาภิเษก การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวจะกระทำกันในพระวิหาร พระประธานที่อยู่ภายในถือเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เป็นเหมือนองค์ประธานของพระภิกษุสงฆ์ในการประกอบกิจพิธีดังกล่าว ใช้เป็นที่ประชุมสังฆกรรมแทนพระอุโบสถ การประชุมสังฆกรรมที่สำคัญได้แก่การทำสังฆกรรมบวช ในพระวิหารส่วนใหญ่มักใช้ประกอบพิธีกรรมในการบวชสามเณรเท่านั้น ส่วนการบวชพระภิกษุมักกระทำในพระอุโบสถ หรือบนแพขนานกลางแม่น้ำ

2. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมของราชสำนัก ใช้ประกอบพิธีกรรมในเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการทำนิติกรรมที่สำคัญ ๆ ทางด้านการปกครองและราชสำนัก เช่น พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาของพระมหากษัตริย์หรือเจ้าผู้ครองนคร ก่อนขึ้นครองราชย์ เป็นต้น

3. เป็นที่ประกอบประเพณีกรรมทางศาสนา เกี่ยวข้องกับฝ่ายสงฆ์และฆราวาส เช่น พิธีกรรมทางศาสนาในวันพระ หรือวันสำคัญทางศาสนา

ในวัฒนธรรมล้านนา มักสร้างวิหารหลายหลังภายในเขตพุทธาวาส วิหารที่ใช้เป็นประธานของวัดมักสร้างให้มีขนาดใหญ่ กว่าวิหารหลังอื่น ๆ เรียกว่าวิหารหลวง และมักวางอาคารไว้ด้านหน้าพระเจดีย์ในแนวแกนเดียวกัน วิหารหลวงส่วนใหญ่จะเป็นที่ประดิษฐานพระประธานสำคัญของวัด ใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และพิธีกรรมสำคัญต่าง ๆ ดังได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ส่วนวิหารหลังอื่น ๆ มักสร้างให้มีขนาดเล็กกว่าใช้ประดิษฐานพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ โดยจะเรียกชื่อตามสิ่งที่อยู่ภายใน เช่น วิหารพระพุทธรูป วิหารพระนอน วิหารน้ำแต้ม (วิหารที่มีลายทองประดับภายใน) เป็นต้น

ในเขตพุทธาวาสนี้ จึงเป็นพื้นที่สมมุติแห่งสัปปายะ ที่ใช้เพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของสงฆ์และฆราวาสเป็นที่ตั้งของ สถูป เจดีย์ วิหาร อุโบสถ หอไตร หอกลอง-หอระฆัง ชุมโฆง และศาลาบาตร เป็นต้น ภายในเขตพุทธาวาส มักมี พระธาตุเจดีย์ หรือพระวิหารเป็นประธานของวัด ซึ่งภายในวิหารจะประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ส่วนภายในองค์พระธาตุเจดีย์จะเป็นที่บรรจุอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก ซึ่งอาคารสองหลังนี้ทำหน้าที่เสมือนเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ในฐานะประธานของพุทธศาสนา ซึ่งจะรับรู้ในทุกกิจกรรมทางศาสนาที่เกิดขึ้นภายในวัด สอดคล้องกับความหมายของคำว่า พุทธาวาส ซึ่งมาจากคำว่า พุทธ + อาวาส อันหมายถึง สถานที่ประทับของพระพุทธเจ้านั่นเอง ผังวัดในล้านนาที่สมบูรณ์มักสร้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หลายแห่งมักสร้างอยู่บนที่สูง ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วและศาลาบาตร มีประตูทางเข้า 4 ทาง ทางเข้าหลักจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกหรือเส้นทางสัญจรหลัก เช่น แม่น้ำ ประตูทางเข้าหลักทางทิศตะวันออกนี้มักจะทำชุมประตูประดับด้วยลวดลายพันธุ์พฤกษา หรือสัตว์ในเทพนิยาย เรียกว่า ชุมโฆง โดยมีบันไดทางขึ้นเชื่อมต่อไปด้านล่าง พร้อมทั้งมีราวบันไดประดับด้วยรูปนาคทอดตัวยาวจากชุมประตูโฆงลงสู่ด้านล่างเช่นเดียวกัน เมื่อผ่านจากชุมประตูโฆงเข้าไป จะเข้าสู่เขตพุทธาวาส ซึ่งมีพระวิหารและพระธาตุเจดีย์วางอาคารอยู่ในแนวเดียวกัน กับชุมโฆงและบันไดทางขึ้น ในแนวแกนตะวันออกตะวันตก บริเวณโดยรอบจะประกอบไปด้วยอาคารอื่น ๆ ที่สำคัญ เช่น พระอุโบสถ หอไตร พระวิหารขนาดเล็ก เป็นต้น พื้นที่โดยรอบมักปูด้วยลานทราย ซึ่งมีประโยชน์ในการดูดซับความชื้น ช่วยป้องกันอาคารที่สร้างด้วยไม้ ไม้ให้เสื่อมสภาพได้ง่าย ลักษณะแผนผังของวัดในเขตพุทธาวาส

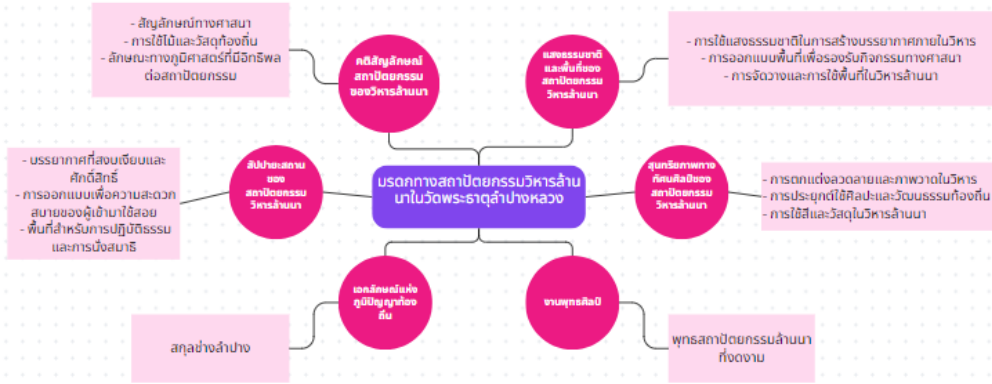

ที่กล่าวมาข้างต้นเชื่อว่า เป็นการออกแบบที่แฝงไว้ด้วยแนวคิดที่มาจากคติความเชื่อเรื่องจักรวาล ซึ่งแนวคิดดังกล่าว น่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดู โดยเนื้อหาหลักของแนวคิดนี้ เป็นคติในการสร้างความสมดุลระหว่างโลกมนุษย์กับจักรวาลโดยเชื่อว่าหาก จักรวาลเล็กซึ่งหมายถึงโลก เกิดความสมดุลกับจักรวาลใหญ่แล้ว จะเกิดความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขขึ้นในโลกมนุษย์ ดังนั้นจึงออกแบบให้ผังวัดหรือศาสนสถานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอันเป็นตัวแทนของความสมดุลนั่นเอง แนวคิดเรื่องจักรวาลเชื่อว่าศูนย์กลางของจักรวาล จะประกอบไปด้วยเขาพระสุเมรุ ในศาสนสถานของเขมรจะแทนด้วย ปราสาทประธานซึ่งเป็นที่อยู่ของเทพสูงสุด คือ พระศิวะ ส่วนในพุทธศาสนาจะแทนด้วย พระธาตุเจดีย์หรือพระวิหาร ในแนวคิดเดียวกันแต่เปลี่ยนเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งศูนย์กลางจักรวาลนี้จะเป็นเสมือนตัวแทนอำนาจของพระมหากษัตริย์ไปด้วยในเวลาเดียวกัน ในแนวคิดที่เชื่อว่ากษัตริย์ คือ สมมติเทพที่อวตารมาจากเทพสูงสุดส่วนทางพุทธศาสนาก็เปรียบพระมหากษัตริย์เสมือนธรรมราชาซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า นั่นเององค์ประกอบทางด้านสถาปัตยกรรมอื่น ๆ ที่อยู่ใฝ่ผนัง ล้วนสร้างโดยมีแนวคิดสอดคล้องกับคติจักรวาลทั้งสิ้น อาทิเช่น กำแพงสี่เหลี่ยมเปรียบเสมือนกำแพงจักรวาล ผนังทลายเปรียบเสมือนทะเลศรีทันดร ชุมโฆง คือทางเข้าของป่าหิมพานต์ ปราสาทเพ็ญบนสันหลังคาของพระวิหาร เปรียบเสมือนเขาสัตตบริภัณฑ์เจ็ดชั้น เป็นต้น ซึ่งการอุปมาอุปมัยดังกล่าว ล้วนเป็นเรื่องราวที่จำลองแผนผังของจักรวาลตามความเชื่อทางพุทธศาสนา ลงไว้ในโลกมนุษย์เพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์นั่นเอง และแผนผังของวัดตามคติจักรวาลดังกล่าวนี้ ถือเป็นส่วนสำคัญที่สุด ที่ได้กลายมาเป็นเสมือนสิ่งที่กำหนดบทบาทความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวล้านนา ไปด้วยในขณะเดียวกัน เนื่องจากเมื่อเขตพุทธาวาสหมายถึง พุทธภูมิ หรือที่อยู่พระพุทธเจ้าผู้ที่บริสุทธิ์ หรือผู้ที่รู้แจ้งแล้ว ดังนั้น ภายในเขตพุทธาวาสจึงเป็นเสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่ที่บริสุทธิ์หรืออีกนัยหนึ่ง หมายถึง สวรรค์ตามความเชื่อของโลกทัศน์ชาวล้านนา ดังนั้นชาวล้านนาจึงให้ความเคารพต่อศาสนสถานและเชื่อว่าการเข้าสู่เขตพุทธาวาส เป็นการเข้าสู่พื้นที่บริสุทธิ์ เข้าใกล้สภาวะของการนิพาน (เสนอ นิลเดช, 2539: 235-340).

องค์ความรู้จากการศึกษา

มรดกทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาในวัดพระธาตุลำปางหลวง หรือการสร้างวิหารในแต่ละพื้นที่ในดินแดนล้านนามีรายละเอียดบางอย่างที่ต่างกันทำให้เกิดลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แต่เนื่องจากอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันจึงใช้ลักษณะบางอย่างร่วมกัน เช่น แบบแผนการย่อมุมของผังพื้น การใช้ระบบโครงสร้างไม้ แบบมั่วต่างใหม่ เป็นต้น

องค์ความรู้ที่ได้รับ   **มรดกทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาในวัดพระธาตุลำปางหลวง:
เอกลักษณ์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น**
ARCHITECTURAL HERITAGE LANNA TEMPLE IN WAT PHRA THAT LAMPANG LUANG:
UNIQUENESS OF LOCAL WISDOM

ภาพที่ 10 องค์ความรู้ที่ได้รับ
(ที่มา: ดร.อำนาจ ชัดวิชัย, 2567)

โดยยึดเอาความกว้างของโครงสร้างชื่อหลวงเป็นหลักแล้วคำนวณองค์ประกอบอื่น ๆ จนครบโดยการนำไม้ขนาดเล็กมาลองเป็นแบบวางกับพื้นก่อนจากนั้นจึงเตรียมไม้จริงโดยทำสลักและเตี้ยในตัวไม้แต่ละท่อน จากนั้นจึงยกขึ้นประกอบเป็นโครงสร้างวิหารจริงโดยเสาคู่แรกมักยกขึ้นเป็นเสาเอก คือ เสาคู่หน้าของพระประธานหรือเสาคู่ฐานชุกชี แต่โดยรวมแล้วการสร้างวิหารล้านนาจะใช้แบบแผนอันเดียวกัน ที่จะเป็นตัวเชื่อมโยงกันตามองค์ความรู้ที่ได้วิเคราะห์ออกมา ดังนี้

สรุป

มรดกทางสถาปัตยกรรมวิหารล้านนาในวัดพระธาตุลำปางหลวง ที่มีเอกลักษณ์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องมีองค์ประกอบจากคติสัญลักษณ์ของสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา วิหารโถงล้านนานั้นแม้เปรียบตั้งสัญลักษณ์ของ “ยานพาหนะ” สมมติเป็นเรือสำเภา ที่มาจากชมพูทวีปมุ่งเข้าสู่เขาพระสุเมรุ ซึ่งควรเน้นทิศอุดมคติตามแบบแผนผังจักรวาลไตรภูมิที่ต้องเปิดรับทางเข้าจากทางชมพูทวีปซึ่งอยู่ทางทิศใต้ “แต่ในทางกายภาพนั้นกลับเน้นทิศที่อิงปรากฏการณ์จากแสงธรรมชาติ” เมื่อพิจารณาในรูปของห้วงจักรวาล (sphere) จะเป็นการเน้นถึงสัญลักษณ์ของปากทางเข้าเขาพระสุเมรุมากกว่าทิศทางกายภาพ เพื่อก่อรูปงานสถาปัตยกรรมซึ่งแสดงออกโดยเน้นทิศการหันด้านหน้าตัวอาคารและการเปิดทางเข้า

ประตูกจากทางทิศตะวันออก การถ่ายทอดคติจักรวาลผ่านงานพุทธศิลป์ในฐานะภูมิปัญญา และองค์ความรู้ที่มีผลต่อจิตใจและการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม โดยวิหารล้านนา นั้นจะต้องประกอบไปด้วยแสงธรรมชาติและพื้นที่ของสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา ด้านทิศ ตะวันออก “จะเน้นช่องเปิดในช่วงเสากลางที่มีขนาดกว้างและสูงกว่าด้านข้าง แต่ไม่เกิน 2 เท่า และเน้นเปิดรับแสงทางตรง” ส่วนด้านทิศเหนือ-ใต้นั้น “ระดับดินผ่าย้อยจะสูงกว่าระดับ กึ่งกลางของเสาระเบียงขึ้นมาเพียงเล็กน้อยทั้ง 3 มุขซดหลังคาอาคาร และเน้นเปิดรับแสงทาง อ้อมที่สะท้อนจากลานทรายโดยรอบบริเวณเข้ามาในอาคาร” ทั้งนี้จึงสัมพันธ์กับสัดส่วนตัว อาคารวิหารโถงที่มีการออกแบบให้มีลักษณะที่เตี้ยแจ้ ปรากฏการณ์แห่งแสงธรรมชาติภายใน อาคารวิหารโถงล้านนานั้นเอง ประกอบกับการที่วิหารล้านนานั้นจะต้องมีจุดประสงค์ในการ สร้าง คือ ความเป็นสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์ของสถาปัตยกรรมวิหารล้านนา องค์ประกอบ ตกแต่งวิหารล้านนา มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมต่างๆ ที่ช่วยทำให้รูปทรงของอาคาร มีความสมบูรณ์ขึ้น ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ สร้างขึ้นโดยมีจุดประสงค์ทั้งในแง่ของการตกแต่ง และเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้าง โดยมีคติความเชื่อต่างๆ ที่สำคัญ แฝงอยู่ เช่น เรื่องของคติ จักรวาล เรื่องพุทธภูมิและนิพพาน รวมถึง คติเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และกิเลสตัณหา อีก ประการในภาพรวมของวิหารล้านนานั้นจะต้องมีความเป็นสัปปายะสถานของสถาปัตยกรรม วิหารล้านนา ลักษณะเด่นของวิหารล้านนาจะออกแบบแผนผังอาคารเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มี การยกเก็จของผัง ภายในวิหารแบ่งพื้นที่ใช้สอยอันเป็นสัปปายะสถานออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ 1) ฐานชุกชี หรือแท่นแก้ว หมายถึงพื้นที่ด้านในสุดของวิหาร มักทำเป็นแท่นยกพื้นสูง กว่าอาสนสงฆ์ ใช้สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งเป็นประธานของวัด 2) พื้นที่ของพระสงฆ์ ได้แก่ อาสนสงฆ์ และบุษบกธรรมมาสน์ สำหรับอาสนสงฆ์ เป็นที่นั่งพระภิกษุสามเณร และ 3) พื้นที่ของฆราวาส ได้แก่ห้องโถงส่วนกลางของอาคาร เป็นที่ที่นั่งของชาวบ้านเพื่อฟังเทศน์ ในวันพระ การแบ่งพื้นที่ใช้สอยดังกล่าวแสดงถึงการแบ่งระดับความสำคัญของบุคคลที่อยู่ ภายในอาคารอย่างชัดเจน โดยให้ความสำคัญต่อพระประธานที่อยู่ภายใน ในฐานะตัวแทน ของพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ

บรรณานุกรม

- เจษฎา สุภาศรี. (2556), หอธรรมศิลป์ล้านนา. **วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต.** สาขาวิชา สถาปัตยกรรมไทย: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นคร สำเภาทิพย์. (2540). **บทนำเมืองโบราณ.** กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
- ทวี เขื่อนแก้ว. (2531). **สวดมนต์ฉบับภาคเหนือ.** กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาสน์.

ปฐม พัวพันธ์สกุล. (2539). “วิหารبيب ‘วิหารหักจ็อก’,” บทความประกอบสัมมนาชาชาติ
ไทยศึกษา ครั้งที่ 3.

พรรณนิภา ปิณฑวนิช. (2549). การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรม หน้าจั่ว ว่าด้วย
ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย. ลำปาง: วัดพระธาตูลำปาง
หลวง จังหวัดลำปาง.

วรลัญจก์ บุญสุรัตน์. (2540). วิหารไม่มีปางเอกในลำปาง. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.
ศักดิ์ รัตนชัย. (2518). นครลำปางจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี. ลำปาง:
อนุสาร อ.ส.ท..

สามารถ สิริเวชพันธ์. (ม.ป.ป). วิหารโถง ชุ่มโขง สกุลช่างลำปาง. เชียงใหม่: หน่วยพิมพ์
เอกสารทางวิชาการ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุเมธ ชุมสาย. (2525). ลักษณะไทย 1. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนพานิช.

เสนอ นิลเดช. (2539). ศิลปะสถาปัตยกรรมล้านนา. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2539). ประวัติศาสตร์ล้านนา. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ช้างเผือก.

สุรพล ดำริห์กุล. (2540). ลายคำประดับตกแต่งวิหารล้านนา ช่วงก่อน พ.ศ. 2300.
กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ.

อนุกวิทย์ เจริญศุกกุล. (2526). คติจักรวาลพุทธศาสนาเถรวาทหลังท้าวแก้วศที่มีอิทธิพลต่อแบบ
เมืองและสถาปัตยกรรมในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยศิลปากร.